

Dansk Mission i Sydindien 1918-1939

Af K.E. Bugge

I efteråret 1992 erhvervede universitetslektor Bent Smidt Hansen den teologiske doktorgrad på en afhandling, der bærer titlen: »Afhængighed og identitet. Kulturmødeproblemer i forbindelse med dansk mission i Sydindien mellem de to verdenskrige« (Aarhus Universitetsforlag 1992, 411 sider).¹ Som det fremgår af denne titel, er forfatterens primære interesse kulturmøde-problematikken, med andre ord det han selv kalder »relationsproblemet«. Det er således ikke en historisk undersøgelse i sædvanlig forstand.

Ikke desto mindre er afhandlingen af væsentlig interesse også for dansk kirkehistorisk forskning. Grundlaget for forfatterens principielle overvejelser er et historisk forløb på et bestemt sted og inden for en nøje defineret tidsramme. I den sammenhæng benyttes og vurderes et omfattende historisk materiale herunder kilder, der er hidtil ukendte, eller som ikke hidtil er benyttet i missionshistoriske undersøgelser. Endelig har afhandlingen kirkehistorisk interesse, fordi den beskriver en dansk missionsaktivitet, der hidtil kun i begrænset omfang har været genstand for videnskabelig forskning.

Afhandlingens indhold kan resumeres som følger:

Forordet beskriver afhandlingens tilblivelse som led af et projekt iværksat af Statens humanistiske Forskningsråd: »Kristen Mission og Kulturpolitik 1820-1970«. Nærværende afhandling behandler tidsrummet mellem de to verdenskrige.

Indledningen indeholder først en programerklæring: At det er forfatterens ønske »at afdække præmisserne bag det særlige kulturmøde, dansk mission etablerede ved sin tilstedeværelse i Syd-Arcot inden for dette århundredes første halvdel«. – Der redegøres derpå for »Die Lage der Forschung« og for valg af metoder. Afsluttende opridses to teser: a) at det dansk-indiske kulturmøde kom til at spille en rolle i Indiens selvstændighedskamp, og b) at afhængighed af vestlig mission ikke behøvede at være fortsat. Et reelt alternativ forelå, men det blev afskåret fra at få indflydelse.

Kap. I beskriver de restriktioner, som efter verdenskrigens udbrud indførtes over for ikke-britiske statsborgere blandt missionærerne i Indien.

Ifølge disse bestemmelser, der opretholdtes efter krigens afslutning, var et nationalt, anti-britisk engagement uforeneligt med missionær-status. På denne baggrund forlod to missionærer, Esther Færing og Anne Marie Petersen (AMP), Det danske Missionsselskab (DMS). I disse tilfælde spillede dog tillige personlige motiver ind. Den tredje, der tog sin afsked fra DMS, var den politisk aktive indiske jurist Sri Vengal Chakkarai. Han ansattes derpå som medarbejder i AMPs nyetablerede skolemission i Porto Novo. En fjerde politisk engageret medarbejder, inde-ren Swaminathan Ayyar, måtte afskediges af DMS efter direkte pres fra myndighederne side.

Efter bruddet med DMS knyttede AMP personlig forbindelse med Gandhi og bekendte sig til hans politiske program. I 1921 nedlagde Gandhi grundstenen til AMPs skole i Porto Novo.

Kap. II omhandler forfatningsspørgsmålet, dvs. spørgsmålet om missionskirkens ledelsesstruktur. Under disse drøftelser fremkom bl.a. et forslag om, at den højt uddannede kristne inder Yetiraj Surendranath Arya blev ansat på lige vilkår med danske missionærer. Dette forslag splittede missionærkonferencen, og Arya modtog kun en midlertidig ansættelse. Denne efter AMPs opfattelse uacceptable afgørelse foranledigede, at hun i 1920 tog sin afsked fra DMS. Hendes virke blev herefter alene finansieret af den grundtvigske støttekreds, der i sin tid havde udsendt hende til Indien.

Kap. III omhandler Arya-sagens afslutning. Spørgsmålet om eventuel fast ansættelse af Arya medførte i 1922 ny intern debat blandt missionærerne. Endvidere ønskede DMS-bestyrelsen i Danmark yderligere oplysninger, før sagen kunne endeligt afgøres. Stillet over for disse krav tog Arya selv sin afsked fra DMS. Også missionærernes formand, Johan Bittmann, forlod i protest tjenesten i DMS. – Forfatningssagen drøftedes i de følgende år i flere omgange. Men først i 1960 opnåedes fuld selvstændighed.

Kap. IV beskriver det »reelle alternativ«, der nævnes i afhandlingens indledning. Søgelyset rettes først mod sammenslutningen af kristne indere »Madras Christo Samaj« og dennes program for en selvstændig indisk kirke. Dernæst beskrives den af AMP grundlagte mission i Porto Novo. Via den førnævnte Chakkarai fik missionen forbindelse med »Madras Christo Samaj«.

Om AMP berettes videre, at hun i 1921 udviklede et personligt venskab med den kristne Sadhu Sundar Singh. Inspireret af dette venskab

bestræbte AMP sig på at forene en indisk form for kristendom med den nationale bevægelse. Det lykkedes for hende at få et møde i stand mellem Sadhu Sundar Singh og Mahatma Gandhi. Mere blev det dog ikke til.

Kap. V beskriver, hvorledes AMP under et hjemmeophold i 1926-27 løb ind i betydelige vanskeligheder. Bl.a. blev hun beskyldt for ikke at tage den kristne dåb alvorligt. Støttekredsen besluttede at nedlægge arbejdet og at afbryde forbindelsen med AMP. I løbet af nogle måneder lykkedes det dog at få etableret en ny støttekreds.

Kap. VI beskriver, hvorledes AMP i slutningen af 1920'erne genoptog forbindelsen med Sadhu Sundar Singh. Desuden engagerede hun sig aktivt i den nationale selvstændighedsbevægelse.

Lige fra begyndelsen havde AMPs skolearbejde haft både et nationalt og et kristeligt formål. Netop derfor var det for AMP en smertelig begivenhed, at hendes mangeårige indiske medarbejder, Chakkarai, på grund af forringede økonomiske vilkår så sig nødsaget til at tage sin afsked fra Porto Novo-missionen.

Afsluttende omtales endnu nogle initiativer fra de førnævnte kristne indere inden for »Madras Christo Samaj«, især denne gruppes udgivelse »Rethinking Christianity in India« (1938).

Såvidt afhandlingens indhold. Til de indledende oplysninger om værket hører også nogle bemærkninger om dets *metode* og valg af *faglitteratur*. Som følge af, at emnet kan studeres ud fra mange forskellige faglige synsvinkler, har forfatteren valgt en interdisciplinær, »tværgående arbejdsform« (s. 15), hvorved forstås, at han har inddraget flere forskellige videnskabelige discipliner såsom indisk historie, religionshistorie samt kirke- og missionshistorie. At have forsøgt en sådan »dialogisk belysning« af emnet er en modig, men rigtig beslutning.

Til litteraturlisten (s. 387-402) skal bemærkes, at det ikke altid er let at gennemskue, hvilket kriterium, der har afgjort hvad der skulle medtages og hvad ikke. Det kan således undre, at to bøger udgivet af den kompetente kirkehistoriker Hugald Grafe ikke er anført. Det drejer sig dels om den af Grafe redigerede bog »Evangelische Kirche in Indien« (Erlangen 1981) og Grafes grundige værk om »Tamilnadu in the nineteenth and twentieth Centuries«, *History of Christianity in India*, Vol. IV, Part 2, Bangalore 1990. Af dansksprogede udgivelser savnes Ellen Hørups og Olga Kaaes erindringer. Ellen Hørups bog, »Gandhis Indien« (1931), har udførlige afsnit om AMP og om Gandhis ashram. I Ol-

ga Kaaes »Min vej til Indien« (1972) kan man bl.a. læse, at Arya under sit Danmarksbesøg også har været i Ryslinge. Det er rart at vide!

Den efterfølgende nøjere gennemgang af afhandlingen er disponeret i fem afsnit. Først et par terminologiske spørgsmål. Dernæst, som andet og tredje punkt, nogle bemærkninger til arkivbenyttelsen og til omtalen af Det danske Missionsselskab. Derpå, som det fjerde punkt, nogle overvejelser vedrørende AMPs skolesyn og skolepraksis. Til sidst kommer en kortfattet drøftelse af nøglebegreberne »afhængighed« og »identitet«.

1. To terminologiske spørgsmål

1. Det første terminologiske spørgsmål vedrører begrebet »kulturmøde«. Om dette begreb skal først noteres, at ordet »kulturmøde« officielt ikke eksisterer på dansk. Det forekommer således hverken i Nudansk Ordbog eller i Dansk Sprognævns Retskrivningsordbog. Ikke desto mindre bruges det hyppigt. – Begrebet »kulturmøde« synes at være opstået inden for ulands-debatten i slutningen af 1960'erne. I vore dage anvendes udtrykket lige så ofte om kulturbrydninger i den vestlige verden. 1980'erne synes at være det årti, hvor denne sprogbrug slog igennem. I 1980'erne bliver det anvendt i bogtitler. F.eks. kan nævnes den af Niels Kastfelt udgivne tekstsamling »Kulturmøde i Nigeria« (1981) og den af DMS udgivne lille bog »Kirken i kultur mødet i København« (1987). I disse tilfælde må forfatter og forlag have skønnet, at det læsende publikum vidste, hvad det drejede sig om.

Nu forekommer begrebet »kulturmøde« så i Bent Smidt Hansens disputats. Ikke alene forekommer ordet i bogens undertitel, men ifølge indledningen signalerer netop dette begreb værkets centrale problemstilling. Når dette er konstateret, rejser sig to spørgsmål, der dels vedrører ordets betydning, dels dets forekomst.

- a) Når begrebet får tildelt en så central rolle, hvorfor har forfatteren så ikke gjort forsøg på at formulere en *definition*? F.eks. kunne det være interessant at få at vide, om forfatterens valg af dette begreb har været influeret af eksistensfilosofiens brug af ordet »møde«, på tysk »Begegnung« (jf. Martin Buber og O.F. Bollnow). – Endvidere kunne det være interessant at vide, om forfatteren skelner mellem »kulturmøde« og »kultursammenstød«. Begge begreber bruges.
- b) Når begrebet er af central betydning, hvor kan det så være, at det forekommer så *sjældent* i bogen? Bortset fra i indledningen fore-

kommer det kun tre gange (s. 191, 227 og 250). Muligvis har forfatteren skønnet, at det er unødvendigt at nævne begrebet flere gange, da det er det, hele bogen drejer sig om!

2. Det andet terminologiske spørgsmål drejer sig om forfatterens omtale af Indien som »*britisk kronkoloni*«. Udtrykket forekommer i alt fire gange: På siderne 15, 17, 61 og 181. – Med denne sprogbrug sigtes formentlig til det velkendte forhold, at administrationen af Indien i 1858 som følge af Sepoy-oprøret blev flyttet fra East India Company til den nyoprettede India Office under den britiske krone. Retsligt hørte Indien – i tiden efter 1858 – derfor ubestrideligt under den britiske krone. Men Indien var ikke af den grund en kronkoloni. I så fald skulle Indien have sorteret under »Colonial Office«. Og det var, som bekendt, ikke tilfældet. Den korrekte betegnelse er »The Indian Empire under the Crown«, jf. den af Martin Moir udgivne håndbog »A General Guide to the India Office Records« (London 1988, pp. 62-63).

En supplerende bekræftelse er fundet i D.K. Fieldhouse's bog »The Colonial Empires« (NY 1967), et værk hvis tyske førsteudgave fra 1965 er anført i bibliografien s. 396. Fieldhouse gør bl.a. rede for, hvorledes Crown Colony Government-systemet udviklede sig efter 1815. Ceylon var det første eksempel. I 1939 forefandt man inden for imperiet i alt 6 forskellige typer på administrativ ordning af forholdet til de oversøiske områder. Kronkolonierne opremses under pkt. 3. *Adskilt* fra disse, under pkt. 6, finder man Indien: »Finally, the Indian empire was in a category of its own« (p. 244). Videre hedder det, at betegnelsen »Crown Colony Government« var den formel, der anvendtes, når man skulle ordne administrationen af »small colonies«, der alle sortererede under Colonial Office (Fieldhouse pp. 258, 293). Det gjaldt f.eks. Hong Kong.

På denne baggrund må konkluderes, at udtrykket »kronkoloni« anvendt om Indien i imperie-tiden afgjort er forkert. Betegnelsen bør rettes i en eventuel engelsksproget udgave af afhandlingen.

II. Arkivbenyttelsen

Det spørgsmål, der først melder sig, når man præsenteres for *kildefortegnelsen* s. 385 ff, er, hvorvidt det anførte materiale tidligere har været *kendt* og *benyttet*. Dette skal uddybes nærmere.

Spørgsmålet om, hvorvidt et materiale har været *kendt* eller ikke, går på, om der er tale om et materiale, hvis eksistens ingen nulevende forsker hidtil har haft kendskab til. I Bent Smidt Hansens afhandling er der

faktisk tale om sådanne fund. – Spørgsmålet om, hvorvidt et materiale har været *benyttet*, går på, om materialet har været brugt som baggrundsmateriale og/eller citeret i større eller mindre udstrækning. – Da den meddelte kildeoversigt ikke går ind på de to spørgsmål, om materialet har været kendt og benyttet, skal i det følgende søges klarlagt, hvordan landet ligger.

1. Det *danske* materiale, dvs. arkivgrupperne 1-3, omfatter aktstykker, der er opbevaret i Danmark. Dette materiale, der også omfatter materiale på engelsk, er for størstedelens vedkommende både kendt og benyttet. Til det i Danmark bevarede materiale hører også de originale Gandhi-breve, der nævnes s. 343 note 22, og som er benyttet af Kaj Baagø.

En vis usikkerhed knytter sig til pkt. 1.c, Missionær Olga Kaas arkiv. Dette er kendt, for så vidt som det er registreret af Rigsarkivet. Men om det har været benyttet, vides ikke. Om det har været benyttet i nærværende afhandling, vides heller ikke, idet aktstykker derfra ikke ses at være citeret eller omtalt. – Supplerende kan oplyses, at Olga Kaas har efterladt sig ikke blot ét men to arkiver: Dels det anførte privatinstitutionsarkiv, dels et privatarkiv. Dette sidstnævnte arkiv, som forfatteren tilsyneladende ikke har været opmærksom på, indeholder ellers interessante sager. F.eks. finder man her ikke blot omtale og vurdering af AMP, men man finder også udførlige breve fra Johan Bittmann, hvor denne gør rede for situationen i midten af 1920'erne. Disse aktstykker kunne med fordel have været inddraget.

2. Det *engelske* materiale anføres i arkivgruppe 4. Det gælder i hvert fald materialet fra India Office, at det er kendt og ofte benyttet af forskningen. Materialet fra SOAS, dvs. London University School of Oriental and African Studies, er, så vidt vides, både kendt og benyttet. Materialet fra London Missionary Society er benyttet f.eks. af N. Goodall: *A History of the London Missionary Society 1895-1945* (Oxford 1954).
3. Det *indiske* materiale (arkivgruppe 5) påkalder sig ganske særlig interesse. Aktstykkerne i arkiverne i henholdsvis Bangalore og Arcot Lutheran Church, arkivgrupperne 5.a-b, er *kendt*, for så vidt som de er registreret. Fra arkivet i Porto Novo, arkivgruppe 5.c, er anført ialt 8 breve, hvoraf to er trykt og derfor *kendt*. De resterende 6 breve er hidtil *ukendte*. – De 3 breve fra foråret 1919 anført i arkivgruppe 5.d og beroende i Gandhi Library, Ahmedabad, er, så vidt vides, hidtil *ukendte*. De breve fra samme periode, der er refereret og citeret af Kaj Baagø i dennes afhandling om Esther Færing (1983, s. 61-63), er

andre breve opbevaret i Delhi. – De tre breve anført i gruppe 3.e, dvs. beroende i Gandhi National Museum, Delhi, formodes at være *kendt* og registreret. – Hvor og hvornår det kendte indiske materiale tidligere har været *benyttet*, vides ikke.

Sammenfattende kan om alle tre hovedgrupper siges, at der i vid udstrækning er tale om materiale, der er kendt og benyttet. Blandt materialerne hentet fra arkiver i Indien er der derimod bemærkelsesværdige undtagelser. Det gælder de 6 breve fra Porto-Novo-arkivet, og det gælder de 3 breve fra Gandhi Library i Ahmedabad.

Det næste spørgsmål, der melder sig, vedrører *overskriften* »Arkivmateriale, ikke offentliggjort«. Hvad forstår forfatteren ved »offentliggjort«? Som nævnt i det foregående, er noget af det her registrerede materiale *trykt* og er altså på den måde offentliggjort. Andet materiale foreligger på *mikrofilm*, f.eks. i grupperne 4.a og 5.a. Selv om disse aktstykker ikke er trykt, er de både kendte og tilgængelige for forskningen. I den forbindelse kan man undre sig over bemærkningen på s. 387 vedrørende tidsskriftet »The Christian Patriot«: »mikrofilm af ellers utilgængelige årgange«. Disse årgange er imidlertid ikke mere utilgængelige, end at de forholdsvis hurtigt har kunnet skaffes fra New York. Det er derfor gådefuldt, hvorfor disse film betegnes som »ellers utilgængelige«. På den baggrund må udtrykket »ikke offentliggjort« tolkes som betegnelse for materiale, der ikke *umiddelbart* er tilgængeligt for offentligheden, f.eks. i form af trykte kildesamlinger.

Inden vi forlader emnet »arkivbenyttelse« er det nødvendigt at gå ind på de anførte citaters nøjagtighed, med andre ord det, man plejer at kalde en afhandlings *akribi*. Selv om der gennemgående er tale om en særdeles pålidelig gengivelse af citater, skal opmærksomheden henledes på nogle steder, hvor gengivelsen ikke er, som den burde være:

S. 287: Chakkarais afskedsbrev til AMP fra marts 1930. Anden linie »I found you«. Der står: »I joined you«. Denne læsemåde bekræftes af citatet fra AMPs forudgående brev anført på samme side. Her oplyser AMP, at hun forinden havde skrevet til Chakkarai: »If you think that because I asked you to join our mission we are joined together »till death does us depart« whatever happened, you have not understood the position of a missionary«. Det er disse to gange »joined«, som Chakkarai refererer til. »I found you« bør derfor rettes.

S. 94: Her citeres en linie fra Agathe Bergs beretning om Aryas hjemkomst: »Han afslog de flotte Biler og kørte hjem med Bittmanns«. Det-

te viser sig imidlertid ikke at være et citat fra den nævnte beretning, men forfatterens *referat* af nogle linier i manuskriptet.

S. 225: Forfatterens indledning til det lange citat er for en gangs skyld uklar: »Den Slags Skole ønsker i sikkert ikke ...«. »Den Slags Skole ...«, hvilken slags? Umiddelbart forinden har der været tale om to slags skoler: »en Industriskole« og »en politisk Skole«. – »I« skal naturligvis være »I«.

S. 286: I en sammenhæng omhandlende Chakkarai hedder det, at AMP har forestillet sig, at han burde have begyndt »evangeliserende og socialt Arbejde ud her fra«. I manuskriptet handler sammenhængen imidlertid ikke om Chakkarai men om AMPs »store Piger«.

S. 239: De to sidste linier af det citerede beslutningsreferat er af præses citeret fuldstændig korrekt fra ms. Ikke desto mindre er det noget vrøvl, der står. Der burde have stået: »... tage Spørgsmaalet om Chakkarais Forbliven eller Ikke-forbliven i Missionen op til grundig Behandling«. Sandsynligvis er forklaringen den, at en person, der var aldeles ukendt med Porto Novo-missionen, har skullet maskinskrive et håndskrevet manuskript. Renskriveren har f.eks. ikke kendt det mærkelige ord »Novo«, der hele tre gange i renskriften staves »Nooo«. – Til sidst skal anholdes nogle steder, hvor forfatteren har udeladt nogle ord og sætninger uden at markere dette. Det gælder f.eks. s. 266, nederst på siden. Efter »Madras« er udeladt 5-6 linier. – Mindre omfattende udeladelser finder man f.eks. i to citater på s. 268: Første citat, sidste linie. Skal være: »letforstaaelig og *selverhvervet* Teologi«. – Andet citat, anden linie. Skal være: »sikker *paa Sejren* som aldrig før i mit Liv«. – S. 273, andet citat første linie. Skal være: »tage sig af *Hjemmed(sic!)* og Arbejdet her ...«.

III. Den gode distance

Et velkendt princip i videnskabelig forskning er kravet om »kritisk distance«. Derved forstås, at forskeren er i stand til at træde nogle skridt tilbage i forhold til sit kildemateriale. Forskeren bør med andre ord ikke i den grad lade sig sluge af sit materiale, at han/hun bliver ude af stand til at afveje plusser og minusser. Som alle principper kan dette misbruges. Men anvendt med skønsomhed kan princippet beteges som »den gode distance«, et udtryk anvendt i et foredrag af Kirsten Nielsen. Spørgsmålet er nu, om forfatteren har vist sig i stand til at etablere en sådan god distance til sit materiale. I mange tilfælde utvivlsomt ja. Som

eksempel kan nævnes den grundige og nuancerede beskrivelse af AMPs forhold til Gandhi. Man får et udmærket indtryk ikke blot af det hjertelige, tillidsfulde venskab, der udviklede sig mellem dem. Men man får også – og det er vigtigt – indtryk af de principielle modsætninger, der kom til orde, og af de åbenhjertige opgør der også fandt sted. Ganske vist må beklages, at denne side af deres indbyrdes forhold er anbragt i nogle noter bag i bogen (s. 377-379). Opgøret i efteråret 1934, som hører med i den behandlede periode, burde have været anbragt i bogens tekst. Og AMPs redegørelse burde have været trykt in extenso. Hovedsagen er imidlertid, at denne side af forholdet er inddraget og belyst.

På et andet punkt synes forfatteren ikke at have været i stand til at etablere den ønskelige »gode distance« til sit materiale, nemlig m.h.t. beskrivelsen af *Det danske Missionsselskab* (DMS). Det hovedindtryk, læsningen af bogen efterlader, er indtrykket af en institution og en bestyrelse, som med udøvelse af magtbrynde og kulturimperialisme har drevet ondskabsfulde rænkespil og har haft en uhyggelig mangel på indsigt i de faktiske forhold i Indien. Det eneste virkelig positive, forfatteren har at sige om DMS, finder man i forordet. Her nævnes, at selskabet har givet ham adgang til sine arkiver (s. 5). Ellers er omtalen af selskabet, dets idéer og dets virksomhed, udpræget negativ.

Det viser sig i det rent sproglige, for det første i anvendelsen af en række negative vendinger. DMS-bestyrelsen »uddyber misforståelsen« (s. 105) »bar yderligere ved til bålet« (s. 108), anvendte »del-og-hersk princippet« (s. 108) og valgte »at sætte hårdt mod hårdt« (s. 115, 116, 145). Formanden trækker »sine ord tilbage« og indleder »en vilkårlig procedure« (s. 125, 127). Endvidere anvendes en række substantiver hentet fra det militære sprog: »frontalangreb« (s. 121), »manøvre«, subsidiært »strategiske manøvrer« eller »afledningsmanøvrer« (s. 101, 103, 169). Dertil kommer andre substantiver af klart negativ valør: »fortielse« (s. 101, 117), »tvetydighed« (s. 102), »besværgelse« (s. 116), »diskrimination« (s. 136, 137, 154), »forfatningsbrud« (s. 144, 145, 146) og »autokrati« (s. 161). Af negative verber er noteret »forhale« og »fordreje« (s. 35, 58). Endelig forekommer en lang række negative adjektiver: en »rent fiktiv« instruks (s. 37), »autokratisk« (s. 110, 254), »ydmygende« (s. 137), »forhastet« og »fortegnet« (s. 153).

Er det virkelig rimeligt at tegne et så negativt billede af DMS-bestyrelsen og dennes formand? Forfatteren har ret i, at udviklingen på »missionsmarken« overrumplede bestyrelsen. Han har også ret i, at den helt ukendte nye situation førte til, at man i nogle tilfælde tøvede for længe med at udtale sig, i andre tilfælde til at man traf forhastede beslutninger.

Men i alt dette er der ikke noget mærkeligt. Det havde været langt mere overraskende, om man straks havde været i stand til at gennemskue situationen og så træffe de beslutninger, der efter vore begreber var de eneste rigtige.

Stillet over for bogens kanonade – for nu at bruge et militært udtryk! – af negative iagttagelser melder sig for den kritiske eftertanke i hvert fald tre spørgsmål:

1. *Hvorfor* reagerede DMS-bestyrelsen, som den gjorde? Hvilke personlige og saglige forudsætninger havde de pågældende? Hvilken rolle spillede hensynet til baglandet: De hjemlige missionskredse?
2. *Hvorledes* tager DMS-bestyrelsens reaktioner sig ud, hvis man sammenligner disse med andre missionselskabers håndtering af en lignende situation? F.eks. ville det være nærliggende at gennemføre en sammenligning med den lutherske tysk-svenske Leipziger-mission, der ligesom DMS opererede i Sydindien. En sådan sammenlignende studie kunne naturligvis let svulme op og udvikle sig til en helt ny undersøgelse. Det er heller ikke det, der savnes, men blot nogle få antydninger, der kunne sætte DMS-bestyrelsens holdning og praksis i relief.
3. Er der overhovedet intet *positivt* at berette?

Af disse spørgsmål, kan der især være grund til at gå nærmere ind på det tredje, dvs. spørgsmålet om der ikke er noget positivt at berette. Lad os som eksempel tage *DMSs forhold til AMP*. Umiddelbart overrasker det positivt at se, hvorledes dette forhold udviklede sig. Det var jo ikke på forhånd givet, at dette forhold skulle udvikle sig i positiv retning. I årene umiddelbart efter århundredskiftet var selskabets policy markant præget af, at Indre Mission under ledelse af Vilhelm Beck i 1898 havde fået absolut flertal i DMSs bestyrelse. Det tidligere lejlighedsvis samarbejde med grundtvigianerne afløstes dermed af skarp konkurrence³. På den baggrund er det højst overraskende, at DMS i 1912 kunne ansætte den renlivede grundtvigianer AMP. De vigtigste stadier⁴ i forholdet mellem DMS og AMP var følgende:

1. Initiativet til AMPs ansættelse inden for DMS blev taget af Eduard Løventhal og dennes grundtvigske støttekreds. Initiativet blev af DMSs bestyrelse hilst velkommen – endog »med Glæde«, jf. bestyrelsens skrivelse af 5.10.1912.
2. DMS behandlede AMP godt. Det gælder kollegerne blandt missionærerne, det gælder disses kompetente forsamling, Missionærkonferencen, og det gjaldt bestyrelsen i Danmark. Nogle eksempler på denne gode behandling:

- Allerede et par år før hun indtrådte i DMS blev AMP af DMS-missionærerne inviteret til deres konference.
- Kollegerne opdagede AMPs pædagogiske evner og viste hende i 1914 den tillid at overdrage hende ansvaret for to skoler i Madras.
- Bestyrelsen bevilgede hende i 1916 penge til at foretage en rundrejse for at se nærmere på pigeskoler i Sydindien.
- Konferencen støttede hendes forslag om oprettelse af »en national kristen Pigeskole«.
- Bestyrelsen erklærede i 1918, at det var den »magtpaaliggende i denne Sag at gaa saa langt som muligt«. Både inden for konferencen og i bestyrelsen havde der været rejst betænkeligheder. Men den positive hovedlinie var klar nok.
- I perioden 1915-19 udgav DMS i alt 3 bøger og småskrifter skrevet af AMP, den ene sågar i 7 oplag. Ingen smalle steder!
- I 1920 tog AMP sin afsked fra DMS som følge af Arya-sagens forløb. DMS-bestyrelsen tog med beklagelse hendes afskedsbegæring til efterretning. Følgeskrivelsen slutter med et hjertesuk: »Det var en trist Afslutning«.

Hvad kan være forklaringen på DMSs overraskende velvilje over for AMP? Flere forklaringer er mulige. Det mest nærliggende er dog at søge forklaringen hos én enkelt betydningsfuld person: DMS-bestyrelsens formand pastor *Axel Busch*. Om denne vides,

- at han nærede stor sympati for AMP, hvem han ifølge oplysning fra Esther Færing omtalte som »Den lille, gode Anne Marie med de kønne brune Øjne og det varme, kærlige Hjærte«⁵.
- at Busch af natur var en forsoningens og samarbejdets mand, der bestræbte sig for at udjævne skel og bilægge stridigheder. Iflg. P.G. Lindhardt havde han i så henseende »ofte en heldig og formidlende hånd«⁶.
- at det i den aktuelle kirkelige situation efter Busch's opfattelse gjaldt om at »blæse til Samling« for at fremme missionens sag. Netop derfor var det ham en stor glæde, at grundtvigianere og missionsfolk kunne samarbejde om AMPs ansættelse og virke inden for DMS. På denne baggrund fik Busch's tale ved Løventhals begravelse i 1917 en markant symbolværdi⁷.

Sammenfattende må konkluderes:

- at det negative billede, der i disputatsen tegnes af DMS, af selskabets bestyrelse og af dennes formand Axel Busch, burde have været mere nuanceret, og

- at det på dette punkt ikke er lykkedes forfatteren at opretholde »den gode distance« til sit materiale.

IV. Skolen i Porto Novo. Vision og Virkelighed

I det følgende skal opmærksomheden rettes imod den skole, som AMP grundlagde i Porto Novo. Både skolens pædagogiske idé og dens praksis er et hovedtema i afhandlingen.

Vi vender os først mod *tilblivelsesfasen*. Idéernes genesis beskrives i en enkelt indholdsmættet sætning på s. 26: »Anne Marie Petersen så det som sin særlige opgave i Indien at arbejde for kvindernes uddannelse og tog derfor initiativ til at få oprettet en pigeskole inden for DMS' rammer«.

Det er forfatterens erklærede hensigt at beskrive udviklingen mellem de to verdenskrige. Det er derfor forståeligt, at han har afkortet forhistorien mest muligt. Alligevel er det et spørgsmål, om den her foretagne nedskæring ikke er *for* drastisk. Det forbliver uklart, hvornår AMP »så det som sin særlige opgave« etc. Var det ved ankomsten i 1909, eller var det efter overgangen til tjeneste i DMS? Sandsynligvis det sidste. – En helt afgørende vanskelighed i denne sammenhæng er det »derfor«, som sammenknytter sætningens to halvdele. Med dette »derfor« etableres et årsagsforhold mellem på den ene side AMPs engagement i et missionerende kvindearbejde og på den anden side idéen om at grundlægge en pigeskole. Et sådant *direkte* årsagsforhold mellem de to faser har der imidlertid næppe været. Tilblivelsen af AMPs skoleidé er langt mere kompliceret og langt mere interessant, end den citerede knappe formulering lader ane. Lad os resumere de vigtigste stadier i denne proces:

1. Under et hjemmeophold i 1907 udtalte missionær Eduard Løventhal, at der var brug for kvindelige missionærer i Indien. Kun en kvinde kunne få adgang til den såkaldte *zenana*, dvs. kvindernes særlige afdeling i husene. Denne udtalelse var den direkte anledning til, at AMP meldte sig som missionær. Det var altså *zenana*-arbejdet, dvs. missionen blandt kvinderne i deres hjem, AMP oprindeligt anså som »sin særlige opgave i Indien«, og ikke »at arbejde for kvindernes uddannelse«. Det kom senere.
2. Næste skridt er, at Løventhal, der forberedte sin endelige hjemrejse, fik ordnet AMPs forhold på den måde, at hun blev ansat af DMS men dog fortsat lønnedes af den grundtvigske støttekreds.
3. Næste skridt: Af DMS blev AMP i 1914 sat til at virke inden for missionens skoler. Trods megen betænkelighed påtog AMP sig opgaven.

Det interessante er altså, at det var DMS, der så at sige skubbede AMP over i skolearbejdet. Rs. Anker-Møller formulerer dette på den måde, at AMP »var bleven opdaget som Lærerinde« (I, s. 65).

4. Næste vigtige tilskyndelse udgik fra missionærkollegaen Esther Færing og fra to unge indere, AMP lærte at kende, nemlig Surendra-nath Arya og Kuhni Menon. Alle tre var stærkt optaget af og engageret i den nationale indiske selvstændighedsbevægelse.
5. Sidst og helt afgørende var AMPs »pædagogiske vækkelse«. Både i pjecen »Vor Skole« fra 1918 og i nogle selvbiografiske optegnelser fra 1927 omtaler hun sin pædagogiske kaldelse som »mit himmelske Syn [jf. ApG 26, 19] modtaget fra Gud«. Kaldelsen gik ud på, at hun så for sig »en folkelig, national Skole, en kristen Skole, dette at mit særlige Arbejde vilde være mellem Børn og unge Piger i et Hjem« (PNB1 1927/3, s. 5). I denne vision kombineres en række elementer og impulser fra AMPs tidligere liv: Hendes grundtvigske baggrund, hendes oprindelige arbejde i indernes hjem, hendes skolearbejde inden for DMS, bekendtskabet med repræsentanter for den nationale bevægelse og sidst, men ikke mindst, det visionære træk i hendes personlighed, et træk forfatteren senere kommer ind på (s. 210 f, 293 f).

På denne baggrund må konkluderes, at forfatterens beskrivelse af tilblivelsen af AMPs pædagogiske idé etablerer et *direkte* årsagsforhold der ikke er til stede, og en række vigtige faktorer er uomtalt.

Vi kan herefter gå videre til næste emne: Den praktiske *virkeligørelse* af AMPs pædagogiske idé. Denne proces beskrives som et forløb i tre faser. Om de to første faser, henholdsvis 1921-23 og 1924-1928, hedder det s. 224 og 226: »Hendes (dvs. AMPs) oprindelige forestilling om skolen som en børneskole måtte opgives til fordel for et ashram for unge piger« (s. 224). »Hendes oprindelige betoning af »national« som skolens kendetegn gled i baggrunden, mens »ashram« vandt frem« (s. 226). Tredje fase indtræder i årene fra 1928 og fremefter, hvor det nationalt-kristne perspektiv atter bliver fremherskende. Den politiske udvikling indgav AMP nyt håb om at kunne etablere en regulær skole i et frit Indien. I periodens sidste år knytter hun derfor en forbindelse til Gandhis undervisningsprogram, det såkaldte »Wardha System of Education«, også kaldet »Basic Education«.

Til denne veldokumenterede beskrivelse skal knyttes nogle supplerende bemærkninger. Først skal fremdrages nogle begreber, der burde have været præciseret nærmere:

1. Hvad forstod AMP ved »skolehjem«? Det er et udtryk, hun anvender allerede meget tidligt (s. 42) og iøvrigt hele vejen igennem – ikke

blot fra og med 1923. For AMP er et »Skolehjem« noget andet og mere end en kostskole, hvor elever og lærere bor sammen, hvor undervisningen er det primære, og det opdragende samliv med lærerne det sekundære. For AMP er det omvendt det hjemlige liv, der er det vigtigste, og undervisningen er det sekundære. Det, hun vil, er at skabe »et Skolehjem saa ligt et indisk Fælleshjem som muligt« (Vor Skole 1918, s. 19). »Fælleshjem« er forøvrigt et Grundtvig-udtryk: »med søskendherte i fælleshjemmet, hvor himmelglæder som roser gro ... hvor kærligheden har plantet Eden med himmelfreden, o, Gud ske lov!« (DDS 342,2). – Denne tanke om fælleshjemmet præciserer hun siden ved at pege på det ønskelige i, at de små piger opdrages til orden og renlighed. De store piger skal dygtiggøre sig i husholdning. AMPs »Skolehjem« er, som hun udtrykker sig, »ikke blot en Skole ... Det er et Hjem med alt det Arbejde, som et stort Hjem giver« (PNBI 1929/10, s. 221). Ikke alene derfor, men *bl.a.* derfor, er hendes skole en »Skole for Livet« (ib. 1929/7, s. 147). I denne forståelse af et »Skolehjems« opdragende funktion røber sig det, forfatteren i anden sammenhæng kalder AMPs »danske arbejds-moral« (s. 210).

2. Dernæst: AMPs anvendelse af *begrebet* »Ashram« som betegnelse for »Skolehjemmet« i Porto Novo. På dette punkt kunne man have ønsket en klargørende sammenligning med andre samtidige realiseringer af ashram-idéen⁸. Nogle hovedpunkter skal antydes:
  - a. De traditionelle *hinduistiske* ashrams var pædagogisk autoritære og socialt eksklusive. Guruens bestræbelse gik ud på at danne disciplene i sig eget billede. Endvidere var piger og Harijans udelukket. – AMPs skole var pædagogisk liberal og socialt inklusiv.
  - b. De nyere *kristne* ashrams prioriterede »social services« højere end undervisning. Og C.F. Andrews fremhævede som sin opfattelse, at kristne børn *ikke* burde undervises i særskilte institutioner men i de offentlige skoler. – I AMPs indo-kristne ashram var det netop undervisning af børn og unge, det drejede sig om.
  - c. *Gandhis* praksis-orienterede ashrams, dels ved Sabarmati, dels i Sevagram, er den model, AMPs skole har størst lighed med. Men mens AMP koncentrerede sin indsats om piger, finder man i Gandhis ashrams en samlet opdragelse af mænd og kvinder, drenge og piger i ét stort »educational community«.

Såvidt AMPs pædagogiske grundidéer. Vedrørende den *undervisning*, der fandt sted på skolen, nævnes på s. 178 ganske kort de fag, der undervistes i. Når talen er om skolens undervisning, er det imidlertid vigtigt at notere sig AMPs før refererede tanker om et »Skolehjem« og det-

tes særlige karakter. Her var opdragelse det primære, og undervisning det sekundære. Ganske vist taler AMP selv om skole, undervisning, fag og timer. Alligevel *var* det ikke en skole i sædvanlig forstand. Det var først og fremmest et hjem, hvor alt »gaar ... meget frit til. Ja, hvem der vil, kan saa inderlig godt tage Fridag« (PNB I 1925/4, s. 3-10). Det, vi her møder, er med andre ord de grundtvigske friskolers og folkehøjskoleers særegne kombination af frihed og orden.

Selv om AMPs pædagogiske praksis således stemmer smukt overens med hendes idéer, er det alligevel værd at overveje, om AMPs nære ven og medarbejder, Dr. Kuhni Menon, ikke havde nogen ret i sin kritiske bemærkning til det, der foregik i Porto Novo: »Til en god Opdragelse hører for Tiden ogsaa en Del Viden om forskellige Ting« (Ref. RA-M I, s. 200). Menon har forstået, at det i Porto Novo primært drejer sig om opdragelse, ikke om undervisning. Alligevel skønner han, at et vist input af viden ikke er at foragte i opdragende sammenhæng. Altså en ganske interessant pædagogisk principdiskussion, der såvidt det kan ses, ikke omtales i disputatsen⁹.

V. Afhængighed og identitet

Til to centrale begreber i afhandlingens titel, »Afhængighed« og »Identitet« skal knyttes nogle kortfattede kommentarer. Umiddelbart forekommer det overraskende, at to modsætningspar her blandes sammen: På den ene side afhængighed – uafhængighed, og på den anden side identitet – og mangel på samme. Alligevel forstår man godt, hvad forfatteren mener: At afhængighedsforholdet var en hindring for, at en udvikling, der var i overensstemmelse med indisk identitet, kunne finde sted.

1. *Afhængighed*. I nyere ulandsdebat møder man en erkendelse af, at modsætningen til at være afhængig af en kolonimagt ikke er uafhængighed men en ny form for afhængighed. I den situation gælder, hvad Finn Lyngé har skrevet i en bog om Grønland: »For Grønland er det ikke et spørgsmål om at vælge uafhængighed. Det er meget mere et spørgsmål om at vælge sin afhængighed«¹⁰. Det er klart, at i selve den omstændighed, at man er fri til at vælge, ligger noget afgørende nyt i forhold til kolonitiden. Men afhængighed i en eller anden form slipper ingen for. Det har også vist sig at gælde den kristne kirke i Indien efter selvstændigheden. AMP var ganske klar over, at noget sådant kunne ske, jf. hendes bekymring for, at den politiske selvstændighed, Swaraj, blev til hindu-dominans, Hinduraj (s. 378 f).
2. *Identitet*. Ved at vælge netop dette udtryk inddrager forfatteren et be-

greb, der i eminent grad er oppe i tiden¹¹. Når det er tilfældet, kunne man have ønsket nogle bemærkninger om, hvorledes forfatteren forstår dette begreb og under alle omstændigheder have ønsket et forsøg på en definition. Nogle hovedlinier i et sådant definitionsforsøg kunne f.eks. være:

- a. For det første kunne man notere sig, at der i løbet af de sidste par år synes at være sket en udvikling fra en statisk til en dynamisk forståelse af begrebet »identitet«. »Identitet«, siger man, er ikke en *konstant* sammensætning af visse holdninger og egenskaber. »Identitet« er derimod en *proces*, der på de og de punkter adskiller sig fra andre lignende processer.
- b. For det andet kunne den opfattelse af indisk kristen identitet, som har forfatterens særlige interesse, og som udvikledes inden for Madras Christo Samaj, defineres ved hjælp af *afgrænsninger* over for andre tilsvarende idéer i samtiden. Det er f.eks. ret indlysende, at Madras Christo Samaj's opfattelse adskiller sig markant fra den opfattelse af kristen indisk identitet, som man finder dels blandt tilhængere af den romersk-katolske kirke og dels inden for Vestkystens Mar Thoma-kristne. – Endvidere kunne Madras Christo Samajs opfattelse defineres ved hjælp af afgrænsninger foretaget inden for det snævrere miljø: Madras by. Beslægtede – men alligevel forskellige opfattelser ville man kunne finde f.eks. inden for den kristne ungdomsbevægelse (Y.M.C.A.) og frikirkerne, herunder kvækere og Frelsens Hær, med andre ord blandt repræsentanter for en lavkirkelig, socialt bevidst kristendomsforståelse. Under alle omstændigheder er det klart, at den af Madras Christo Samaj fremførte opfattelse umiskendeligt er præget af – og samtidig selvstændig i forhold til – sit eget snævre miljø.

Et lille supplement

I Appendix G s. 325-327, refereret s. 166-167, er fra »The Christian Patriot« september 1923 trykt en artikel, der i form af en drømmevision beskriver, hvorledes en indisk kirke ideelt burde se ud en gang i fremtiden. Det er ikke ualmindeligt, at unge revolutionære beskriver deres fremtidsvisioner som *en drøm* (Det gælder forøvrigt også nogle af forfatterne til »Rethinking Christianity in India«, se s. 292). Otte-ni år før 1923, nemlig i 1914-15, havde en grønlandsk præst ved navn Mathias Storch under titlen »En grønlænders drøm« udgivet en bog, der bl.a. indeholdt en skarp kritik af kolonistyret¹². Hvorledes reagerede man så fra de danske myndigheders side? Jo, få år senere, i 1920, blev Mathias

Storch udnævnt til provst, året efter til Ridder af Dannebrog, og nogle år senere til Dannebrogsmænd. Sådant reagerer en fornuftig kolonialadministration!

Som følge af den særlige disputats-situation, der var anledning til, at ovenstående redegørelse blev udarbejdet, dominerer de kritiske kommentarer. Afsluttende er det derfor nødvendigt at fremhæve, at det har været en udsøgt fornøjelse at arbejde med denne velskrevne, veldokumenterede og indsigtfulde afhandling. Den har bragt forskningen videre. Og det er jo det, der er meningen med videnskabeligt arbejde.

Summary

This article reviews the doctoral thesis written by Bent Smidt Hansen: »Afhængighed og identitet. Kulturmødeproblemer i forbindelse med dansk mission i Sydindien i tiden mellem de to verdenskrige«¹³ Publisher: Aarhus Universitetsforlag, 1992, 411 pages.

Initially the main content of the thesis is presented. As indicated by the sub-title, the major concern of the author is cultural encounter, i.e. the problem of relationship. As, however, this relationship is illustrated by a wealth of historical sources, the thesis is of considerable interest to students of the history of Danish overseas missions.

The subsequent sections of the review deal first with some questions of terminology. Next, a larger section deals with questions concerning the author's use of non-printed sources. Particularly interesting is the way in which Danish sources are here combined with sources from the British administration and from India itself, among these some hitherto unknown letters written by Mahatma Gandhi. In the following section the author's mainly negative description of the Danish Missionary Society is critically reviewed. Next, some supplementary remarks are given to the description of the school established by the independent missionary Anne Marie Petersen in Porto Novo. Finally, the key-words »Dependency« and »Identity« are briefly discussed.

Although a number of critical observations are included in this review, the concluding statement characterizes the thesis as a well-written, well-documented and competent study.

Noter

1. Den følgende redegørelse for afhandlingens indhold og for nogle af de problemer, den rejser, er en lettere omarbejdet version af et oppositionsindlæg ved disputatshandling.

- gen i Århus den 30.10.1992. – En mere kortfattet redegørelse fremkommer i Nordisk Missionstidsskrift.
2. Foruden i arkivoversigten anvendes udtrykket også s. 349 note 56 og s. 354 note 70.
  3. Jf. P.G. Lindhardt i Den Danske Kirkes Historie VII s. 349 og i DBL bd. 1, s. 526.
  4. Kilder: Bestyrelsens beslutninger, DMSs arkiv, Hellerup. – Missionærkonferencens trykte beretninger: »Konferencen i Indien 1917-1921«. – DMSs trykte årsberetninger samt Rasmus Anker-Møller: Porto Novo Missionen (forkortes: RA-M) I (1940) s. 54-80.
  5. PNBI 1929/9, s. 210. Porto Novo missionens tidsskrift udkom i den behandlede periode under forskellige titler, se Bent Smidt Hansens afhandling s. 389. For nemheds skyld anvendes her forkortelsen PNBI – Porto Novo-bladet.
  6. DBL bd. 3 s. 83. Tilsvarende karakteristik ved Hans Koch i den forudgående, anden udgave af Dansk Biografisk Leksikon bd. IV (1934) s. 366 f.
  7. Jf. RA-M I (1940) s. 67: »Han var en af de mest frisindede inden for DMS«.
  8. Om *hindu-ashrams*, se f.eks. B. Walker: Hindu World I (London 1968) s. 320 f., Violet Paranjoti: East and West in Indian Education (Lucknow 1969) s. 192 samt S. Nurullah & J.P. Naik: A Student's History of Education in India (Macmillan 1970) s. 23. – Om de *kristne ashrams*, se, foruden Bent Smidt Hansens afhandling s. 358 f. note 42, f.eks. Stephen Neill: The Story of the Christian Church in India and Pakistan (Madras 1972) s. 163 f., Grafe 1990 s. 127 f., 265. Om Andrews, se B. Chaturvedi & M. Sykes: Charles Freer Andrews (London 1949) s. 74 f. – Ifølge *Gandhis* egne oplysninger var beboerne af hans første ashram »engaged in agricultural, industrial and educational work« (BSH s. 303). Erindringsglimt fra det første ashram hos Ellen Hørup (1931) s. 81-83 og E. Stanley Jones: Mahatma Gandhi (London 1948) s. 146 f. Om det andet ashram se bl.a. den illustrerede introduktion »Basic Education Sevagram« (Madras 1951) samt Nurullah & Naik s. 336-342.
  9. Menons udtalelser dateres til 1927. AMP ses ikke at have svaret direkte, men indirekte, jf. PNBI 1929/1, s. 12. Om Menons øvrige kritiske bemærkninger vedr. Porto Novo-miljøet – ligeledes fra 1927 – se Bent Smidt Hansens afhandling s. 261.
  10. Finn Lyng: Tanker i et bulldozerspor (Nuuk 1977) s. 25.
  11. Jf. Dansk Identitetshistorie 1-4 (1991-92) red. af Ole Feldbæk, samt Fl. Lundgreen-Nielsen (red.): På sporet af dansk identitet (1992).
  12. DBL bd. 14, s. 133 og Chr. Berthelsen: Grønlandsk litteratur (1983) s. 89 ff.
  13. Translation: Dependency and Identity. Problems of Cultural Encounter in Connection with Danish Missionary Activity in South India during the Time between the two World-Wars.